

obecná podstata ženy, tedy Matky, je jisté, že postoj vůči Matce bude mít svou ozvěnu ve vztazích k manželce a k milence; ale není to tak prosté, jak si to mnozí často představují. Dospívající mladík, který konkrétně a smyslně zatoužil po své matce, mohl si v ní žádat ženu také jen obecně: ohnivost jeho temperamentu se ukolí u kterékoli ženy; není odkázán na krvesmilný stesk.⁵⁰ A naopak zase mladý muž, který pocítuje vůči své matce něžnou platonickou úctu, může si přát, aby žena v každém případě měla v sobě něco z mateřské čistoty.

Víme dost o důležitosti sexuality, tedy vlastně ženy, i z patologických i z normálních případů chování. Stává se někdy, že ženské podoby nabývají jiné předměty; protože i žena je z velké části výmyslem muže, může si ji domýšlet i prostřednictvím mužského těla: v pederastii je rozdílnost pohlaví zachována. Ale obvykle muž hledá Ženu u bytostí ženských. Právě jejím prostřednictvím, tím, co v ní je nejlepšího a nejhoršího, prožívá svá učednická léta štěstí, utrpení, neřestí, ctnosti, žádosti, odříkání, oddanosti, tyranství, učednická léta vlastního já; žena je hrou a dobrodružstvím, ale také zkouškou; je triumfem vítězství i trpkým triumfem překonané porážky, je závratí ztráty, omámením ze ztracení, úžasem nad smrtí. Celý svět významů existuje pouze díky ženě; žena je podstatou mužských skutků i citů, ztělesněním všech hodnot, které pohánějí jejich svobodu kupředu. Je pochopitelné, že muž, i když zažil nejkrutější ztráty a zklamání, nechce se vzdát snu, v němž jsou zahrnuty všechny jeho sny vůbec.

Proto tedy má žena dvojí, šalebnou tvář: je vším, po čem muž volá, a je také vším, čeho nedosahuje. Je moudrou prostřednicí mezi blahovolnou Přírodou a mužem, je však i pokušením nezkrocené Přírody, namířeným proti každé moudrosti. V mezích dobra a zla je ztělesněním všech mravních hodnot i jejich opaku; je podstatou činnosti a také její překážkou, s ní muž dobývá světa i ztroskotává. Ona je pramenem každé úvahy muže o jeho existenci a také každého výrazu, který jí může dát, ale zároveň jej odvrací od jeho já a dává mu ztroskotat

v mlčení a smrti. Je jeho služkou a družkou a on od ní očekává, že bude také jeho veřejností, jeho soudcem, že bude potvrzením jeho bytí; ale ona to popírá svou lhostejností, někdy také smíchem a posměchem. Muž do ní promítá to, po čem touží a čeho se obává, co miluje i co nenávidí. A je-li tak těžké pominout to vše mlčením, je to proto, že muž se hledá v ženě celý a že ona je Všechno. Jenomže ona je Vším ve světě nepodstatného: ona je cele ta Druhá. A jakožto druhá je také jiná, než je sama, druhá a jiná i v tom, co se od ní očekávalo. Poněvadž je vším, není nikdy právě tím, čím by měla být. Je věčným rozčarováním, rozčarováním samého jsoucna, které se nikdy nedokáže naplnit ani usmířit se s celostí všeho, co žije.

★

Mýtus ženy hraje velkou úlohu v literatuře; ale jaký význam, jakou důležitost má ve všedním životě? Do jaké míry má vliv na mravy a chování jednotlivců? Odpověď na tuto otázku předpokládá vymezení jeho poměru ke skutečnosti.

Jsou různé druhy mýtů. Mýtus sublimující neměnnou tvářnost lidského života, kterou je „rozpolcení“ lidstva na dvě kategorie jedinců, je mýtus statický. Promítá na platonickém nebi skutečnost tak, jak byla poznána zkušeností nebo na základě zkušenosti proměněna v pojmy. Místo faktu, hodnoty, významu, poznatku, empirického zákona vyzdvihl transcendentní Ideu, bezčasovou, nezměnitelnou, nutnou. Tato Idea se vymyká každému popření, protože je postavena mimo danou skutečnost. Je nadána absolutní pravdivostí. A tak mytická myšlenka proti rozptýlené, nahodilé a mnohotvárné existenci žen klade Věčné Ženství, jediné a pevně určené. Mluví-li chování a jednání žen z masa a krve proti definici, která byla pro Věčné Ženství stanovena, jsou v nepravdu ženy. Neříká se pak, že Ženství je abstrakce, nýbrž že ženy nejsou ženské. Co říká zkušenost, to je proti mýtu bezmocné. A přece v ní má mýtus do určité míry své kořeny. Tak je například jisté, že žena je jiná než muž. Tato odlišnost se konkrétně pocítuje v touze, v objetí, v lásce; avšak skutečný vztah je vztah vzájemnosti a ten

⁵⁰ Výrazný je případ Stendhalův

pak plodí opravdová dramata: v erotismu, v lásce, v přátelství, které se střídají se zklamáním, nenávistí a soupeřstvím, je tento vztah zápasem dvou vědomí, z nichž každé chce být podstatné; je uznáním svobod, jež se vzájemně potvrzují, je neznatelným přechodem od nepřátelství ke spoluvíně. Předpokládat Ženu znamená předpokládat absolutní Druhé, bez vzájemnosti, které proti vši zkušenosti popírá, že je subjektem, někým podobným.

V konkrétní skutečnosti se ženy projevují v rozmanitých podobách. Ale všechny mýty o ženě tvrdí, že jí shrnují celou, a každá žena chce být jediná: důsledkem toho je, že existuje celé množství vzájemně neslučitelných mýtů a že muži stále bezradně stojí před podivnými nesrovnalostmi ideje Ženství. Poněvadž se každá žena nějak podílí na mnohosti těchto pravzorů, z nichž každý tvrdí, že vyjadřuje její jedinou Pravdu, zmocňuje se mužů před jejich družkami dávný údiv sofistů, kterým nešlo do hlavy, že člověk může být i plavovlasý i tmavovlasý. Snaha po absolutizování se projevuje už v představách společenských: vzájemné vztahy se snadno ustalují v třídy, funkce v typy, tak jako se v dětské představivosti vztahy proměňují ve věci. Například v patriarchální společnosti, soustředěné na zachování rodového majetku, nutně existují vedle jedinců, kteří udržují a dále předávají statky, také muži a ženy, kteří je vlastníkům vyrvou a dají je do oběhu: pokud jsou to muži — dobrodruzi, podvodníci, zloději, spekulanti — společnost je šmahem odsuzuje; avšak ženy, vyzbrojeny svou erotickou přitažlivostí, mohou klidně svěst mladky a dokonce i otce rodin k promarnění rodinného jmění, a nepokládá se to za přestupek proti zákonům. To, že si přivlastní jejich jmění nebo uchvátí jejich dědictví, se sice považuje za neblahou činnost a ženám, které si tak počínají, se říká „špatné ženy“, ale ony zase naopak u jiného krbu — u krbu svého otce, svých bratrů, manžela nebo milence — mohou mít podobu spásného anděla. Kurtizána, která vydírá bohaté finančnický, bývá mecenáškou malířů a spisovatelů. Z konkrétní zkušenosti lze snadno pochopit dvojakost osobnosti Aspasiie nebo Madame de Pompadour. Ale budeme-li stavět na předpokladu, že žena je Kudlanka nábožná, Mandragora, Dé-

mon, budeme zmateni, objevíme-li v ní také Múzu, Bohyni, Matku a Beatrici.

Protože kolektivní představy a také společenské typy se obvykle určují dvojicemi protichůdných znaků, bude se dvojakost jevit jako podstatná vlastnost Věčného Ženství. Protikladem matky-světice je krutá macecha, protikladem andělské panny zvrhlá děvka. A jednou se bude říkat, že Matka je tolik co Život, jindy že je toliko Smrt, že panna je čistá duševnost, anebo zase tělo upsané ďáblu.

Zřejmě to není skutečnost, co diktuje společnosti nebo jednotlivci jejich volbu mezi opačnými principy jednoty. V každé době a v každém případě se společnost i jednotlivci rozhodují podle svých potřeb. Často promítají do přijatého mýtu instituce a hodnoty, na nichž lpí. Tak například paternalismus, který chce mít ženu u rodinného krbu, definuje ji jako cit, niternost, imanenci; ve skutečnosti každá bytost je zároveň imanence i transcendece; když jí však nedáme žádný cíl nebo když jí zabráníme cíle dosáhnout, když jí připravíme o vítězství, její transcendece se znicotněna ztratí v minulosti, upadne zpět do imanence; to je úděl, k němuž odsuzuje ženu patriarchát; ale to naprosto neznamená, že by to bylo jejím posláním, tak jako otroctví není posláním otroka. Vývoj této mytologie vidíme jasně u Augusta Comta. Ztotožnit Ženu s tím Druhým znamená zaručit muži naprosta práva na její oddanost a ženě uložit kategorický příkaz být mu povinována.

Mýtus nesmíme směšovat s pojetím významu. Význam je objektu imanentní, vědomí jej odhaluje v živoucí zkušenosti. Mýtus naproti tomu je transcendentní Idea, která uniká každému postižení vědomím. Když Michel Leiris ve svém *L'Age d'homme* (Mužný věk) popisuje jak vidí ženské orgány, předává nám významy a nevytváří žádný mýtus. Okouzlení ženským tělem, nechuf k menstruační krvi, to jsou zážitky konkrétní skutečnosti. Ne-ní nic mytického ve zkušenosti, která objevuje rozkošné vlastnosti ženského těla, a neupadá do mýtu ten, kdo se pokouší je vyjádřit přirovnáním ke květině nebo drahokamu. Ale říkat, že Žena je Tělo, že Tělo je Noc a Smrt, nebo že Žena je nádhera Vesmíru, to znamená opouštět pozemskou pravdu a ulétat k prázdnému nebi.

Vždyť muž je pro ženu také tělo; a žena není jen tělesný objekt; tělo nabývá pro každého a v každé zkušenosti zvláštního významu. Stejně je úplně pravda, že žena je — jako muž — bytost zakořeněná v přírodě; je více než muž podrobena rodu, její živočišnost je zřejmější. Ale v ní jako v něm je daná skutečnost přijímána existencí, ona také patří k lidské říši. Dělat z ní pouhou Přírodu je prostě zaujatost.

Sotvakterý mýtus může být výhodnější než mýtus panské kasty: ospravedlňuje všechna její privilegia a dává jí i právo jich zneužívat. Muži nemusí myslit na to, aby ulevili ženám v jejich strastech a potížích, které jsou jejich fyziologickým údělem, protože „tak to chtěla Příroda“.³¹ A vezmou si to za záminku, aby ubohost životních podmínek ženy ještě zhoršili, například aby jí odírali jakékoli právo na pohlavní rozkoš nebo aby jí zapřáhli do práce jako dobytek.

Žádný z těchto mýtů není tak zakořeněn v mužských srdcích jako mýtus o ženské „záhadnosti“. Přináší s sebou mnoho výhod. Především umožňuje snadno vysvětlit všechno, co se zdá nevysvětlitelné: muž, který ženě „nerozumí“, je šťasten, že svou subjektivní neschopnost může převrátit v její objektivní nepřístupnost; místo aby přiznal svou nevědomost, uznává mimo sebe přítomnost jakési záhady a má alibi, které lichotí jeho lenosti i jeho ješitnosti. Zamílované srdce se tak vyhne mnohému rozčarování: je-li chování jeho milované plně rozmarů a její řeč hloupá, omlouvá jí záhadnost. A konečně díky této záhadnosti se ustaluje onen negativní poměr, který se zdál Kierkegaardovi daleko přijatelnější než jakýkoli postoj pozitivní; tváří v tvář živé záhadě zůstává člověk sám: sám se svými sny, se svými nadějemi a obavami, se svou láskou i ješitností; tato subjektivní hra, která může dospět od neřesti až k mystickému vytržení, je pro mnohé váblivější zkušeností než opravdový vztah

³¹ Srv. Balzac, *Fyziologie manželství*: „Nikterak se neznepekujete jejím reptáním, jejími nářky a bolestmi; příroda jí udělala pro naši potřebu a takovou, aby snášela vše: děti, trápení, rány a mužovou zlobu. Neobviňujte se z tvrdosti. V zákoncích všech národů, kterým se říká civilizované, napsal muž zákony, které řídí osud žen, pod krvavým heslem: *Vae victis!* Běda poraženým!“

k lidské bytosti. Na jakých základech tedy spočívá tato tak výhodná iluze?

V jistém smyslu je pravda, že žena je tajuplná, „tajuplná jako celý svět“, jak říká Maeterlinck. Každý je subjektem jen sám pro sebe; každý může ve své imanenci pochopit jen sebe samého: z tohoto hlediska je druhý vždycky záhadou. V očích mužů neprůhlednost toho „sám pro sebe“ je mnohem výraznější u toho druhého, který je ženského rodu; žádným vcítěním nemohou proniknout zvláštní zkušenosti ženy; navždy je jejich chápání nepřístupná její milostná rozkoš, menstruační potíže, porodní bolesti. Ve skutečnosti je tato záhadnost vzájemná: také muž jakožto druhý, druhý rodu mužského, chová v srdci přítomnost uzavřenou do sebe a pro ženu neproniknutelnou; žena neví, co je mužský erotismus. Ale podle všeobecného pravidla jsou, jak jsme konstatovali, kategorie, v nichž muži pohlížejí na svět, stanoveny z jejich hlediska a jako absolutní: zde stejně jako všude jinde muži neuznávají vzájemnost. Žena je záhadou pro muže, a proto je považována za záhadu vůbec.

Po pravdě řečeno, její situace ji zvlášť uzpůsobuje k tomu, aby se o ní uvažovalo v této podobě. Její fyziologický úděl je velmi složitý; ona sama jej prožívá jako cizí historii; její tělo pro ni není jasným výrazem jí samé; cítí se v něm odcizena; pouto, které v každém jedinci svazuje život fyziologický s životem fyzickým, nebo lépe řečeno vztah existující mezi danou podobou jedince a nenuceností, s níž jí na sebe bere, je nejobtížnější záhadou lidského bytí a u ženy vystupuje svrchovaně znepokojivým způsobem.

Ale to, čemu se říká záhada, není subjektivní osamocenenost vědomí, ani to nejsou taje organického života. Svůj pravý smysl dostává to slovo v rovině sdělování: neznámená pouhé mlčení, noc, nepřítomnost; je samo v sobě koktající přítomností, která se nedokáže vyslovit. Říkat, že žena je záhada, neznámená, že mlčí, nýbrž že její řeč není slyšena; je tu, ale skryta pod závoji; existuje za těmi neurčitými příznaky. Kdo to vlastně je? anděl? démon? inspirace? komediantka? Dá se předpokládat, že odpověď na tyto otázky buď vůbec nenajde, nebo spíše že žádná nebude přesná, protože ženina

bytosť je v samém základě postižena dvojakostí. Ve svém nitru je žena sama pro sebe nedefinovatelná: je to sfinx.

A skutečně by také byla na rozpacích, kdyby měla rozhodnout, *kdo je*. Na tu otázku není odpovědi. Není to však proto, že by ta skrytá pravda byla příliš neurčitá, aby se dala postihnout: spíše proto, že pravda v této oblasti vůbec není. Kdo existuje, *není* ničím jiným než tím, co dělá. Možnost nepřesahuje skutečnost, podstata nepřechází existenci. Lidská bytosť ve své čiré subjektivitě *není nic*. Měříme ji jejími činy. Tak o venkovance můžeme říci, že je dobrá nebo špatná hospodyně, o herečce, že má nebo nemá talent: ale nazíráme-li ženu v její imanentní přítomnosti, nemůžeme o ní říci naprosto nic, vymyká se každému určení. A přitom v milostných nebo v manželských vztazích, v každém vztahu, kde žena je vazalkou, tou druhou, je vždy pojmána právě ve své imanenci. Je pozoruhodné, že kamarádka, kolegyně, společnice nejsou záhadné; a naopak je-li vazalem muž, stojí-li například proti staršímu či bohatšímu muži či ženě mladý hoch jako nepodstatný objekt, je i on obestřen tajemností. A tím se dostáváme k základu ženské záhadnosti — který je řádu hospodářského. Ani cit *není nic*. „V citové oblasti se skutečnost nerozlišuje od pomyslného,“ píše Gide. „Stačí myslit si, že milujeme, a milujeme skutečně, a stejně tak řekneme-li, že se domníváme, že milujeme, stačí to k tomu, že hned milujeme o něco méně...“ Pomyslné lze rozlišovat od skutečného pouze podle chování. Muž má na tomto světě privilegované postavení, a je tedy s to svou lásku aktivně projevat. Velmi často ženu vydržuje nebo jí aspoň pomáhá; když si jí vezme, dává jí společenské postavení; zahrnuje jí dárky; jeho společenská a hospodářská nezávislost mu umožňuje iniciativu a vynalézavost: když byl pan Norpois odloučen od slečny de Villeparisisové, cestoval i čtyřicet hodin, jen aby s ní mohl chvilku pobýt. Velmi často je muž zaměstnán, zatímco žena nemá co dělat: on jí *dává* čas, který s ní tráví; ona jej přijímá: s radostí, vášnivě, nebo jen proto, aby se zabavila? Přijímá manželovo dobrodruží z lásky, nebo ze ziskuchtivosti? Má ráda manžela, nebo manželství? Ovšem i dárky, které dává muž, jsou dvojnásobné: dává jí dárek z lásky, nebo ze soucitu? Avšak zatímco

ženě sňatek s mužem obvykle přináší mnoho výhod, pro muže je sňatek se ženou výhodný pouze tou měrou, jak jí miluje. Proto podle jeho celkového chování můžeme alespoň přibližně hodnotit stupeň jeho náklonnosti. Ale žena nemá žádnou míru, podle níž by prozkoumala vlastní srdce; podle nálady zaujímá k svým citům různá stanoviska, a pokud je ve svých citech pasivní, nebude žádný výklad pravdivější než kterýkoli jiný. V těch dosti vzácných případech, kdy společenská a hospodářská privilegia má žena, přechází záhadnost na druhou stranu: to ukazuje, že záhadnost není nezbytně spojena s tímto nebo s druhým pohlavím, nýbrž je navozena situací. Pro velmi mnoho žen jsou cesty k transcenci zataraseny: protože *nic nedělají, neudělají nic ani ze sebe*. Do nekonečna se dohadují, čím by se *byly mohly* stát, což je přivádí k otázce, čím *jsou*. A to je marná otázka. Jestliže se muži nedaří odhalit tuto skrytou podstatu, znamená to prostě, že neexistuje. Žena je odkázána žít na okraji světa, nemůže se tedy tímto světem objektivně určit a její záhadnost je jen prázdnota.

Stává se také, že žena — stejně jako všechny utlačované bytosti — vědomě a záměrně skrývá svou objektivní podobu; otrok, sluha, domorodec, všichni, kdož jsou závislí na svém pánu, naučili se přijímat jeho rozmáry s neměnným úsměvem nebo záhadnou netečností; své skutečné city, svůj skutečný postoj pečlivě skrývají. Také ženu od dívčích let učí, jak se má mužům lhát, jak je klatat a dělat si z nich blázný. Ona k nim přistupuje s vypůjčenou tvář, je opatrná, pokrytecká, hraje s nimi komedii.

Ale ženská záhadnost, jak ji vyslovuje mytická myšlenka, je skutečnost mnohem hlubší. Vpravdě je už bezprostředně zahrnuta v mytologii absolutně Druhého. Připustíme-li, že i nepodstatné vědomí je prosvítající subjektivitou, schopnou používat Cogito, připouštíme také, že je vskutku srchované a že se obrací v podstatné; aby se vzájemnost ukázala zcela nemožnou, musilo by to Druhé být druhé i pro sebe, sama jeho subjektivita by musila být stížena odlišností; takové vědomí, které by bylo odcizeno už jako vědomí, v čisté imanentní přítomnosti, by zřejmě bylo záhadou. Bylo by záhadou o sobě už proto, že by bylo záhadou pro sebe. Bylo by absolutní

záhadou. Tak za tajemností, kterou vytváří jejich převládání, existuje záhada Černého a Žlutého, pokud jsou nazíráni absolutně jako to nepodstatné Druhé. Musíme podotknout, že americký občan, jenž průměrného Evropana značně přivádí z míry, není jím nikterak považován za „záhadného“: říkáme skromněji, že mu nerozumíme. Také žena často „nerozumí“ muži, ale mužská záhadnost neexistuje. Bohatá Amerika a muž vystupují totiž v roli pána, kdežto záhadnost je vlastností otroka.

V tomto soumraku nepoctivosti můžeme ovšem pouze snít o kladné skutečnosti záhady; rozplývá se jako některé nehluboké halucinace, jakmile se ji pokusíme zachytit. Spisovatel vždycky ztroskotá, když chce líčit „záhadné“ ženy; ty se mohou zdát zvláštní a hádankovité jen na začátku románu; nezůstane-li však příběh nedokončen, vydadí nakonec svá tajemství a jsou to pak docela skloubené a průhledné osoby. Například hrdina knih Petra Cheyneyho nevyhází z údivu nad nepředvídatelnými rozmary žen: nikdy nelze uhodnout, jak se budou chovat, matou všechny předpoklady; ale jakmile čtenář odhalí pohnutky jejich činů, vypadají jako velmi prosté mechanismy: tahle je špiónka, tamta zlodějka; ať je zápletká jakkoli obratná, vždycky je k ní klíč, a nemůže tomu být jinak, i když má autor tolik nadání a představivosti, kolik si jen můžeme přát. Záhada je vždycky jen kouzlo, které se rozplyne, jakmile se je pokusíme zachytit.

A tak vidíme, že mýtus je do značné míry vysvětlen tím, k čemu lidem slouží. Mýtus ženy je přepych. Může se objevit teprve tehdy, když člověk unikne naléhavému tlaku svých potřeb; čím konkrétněji jsou vztahy prožívány, tím méně bývají idealizovány. Staroegyptský feláh, kočovný beduín, středověký řemeslník a i dnešní dělník mají při své práci a chudobě k určité ženě, která je jejich družkou, vztahy příliš konkrétní, aby ji mohli zdobit blahou nebo neblahou svatozáří. Právě období a třídy, které měly čas na snění, postavily ty černé a bělostné sochy ženství; ovšem přepych je také k užtku: ony sny byly nutně vedeny určitým zájmem. Jistěže většina mýtů má původ ve spontánním postoji člověka k jeho vlastní existenci a k světu, který naň doléhá: ale překročení zkušeností směrem k transcendentní ideji

bylo vědomým a záměrným dílem patriarchální společnosti, která v něm sledovala své ospravedlnění; pomocí mýtů vtiskla jednotlivcům své zákony a mravy obrazným a smyslům přístupným způsobem; právě v mytické podobě se kolektivní příkaz dostal do každého vědomí. Vlivem náboženství, tradic, jazyka, pohádek, písní, filmu pronikly mýty k existencím nejtvrději zotročeným hmotnými skutečnostmi. Každý z nich může načerpat sublimaci svých skromných zkušeností: klame-li ho milovaná žena, prohlásí, že to běsní její pohlaví; je-li posedlý myšlenkou na svou mužskou nemohoucnost, proměňuje se žena v Kudlanku nábožnou; nachází-li potěšení ve společnosti své ženy, je to Harmonie, Spočinití, Země živitelka. Touha po laciné věčnosti, po kapesním vydání absolutna, s níž se setkáváme u většiny lidí, dochází uspokojení v mýtu. Každé nejmenší vzrušení anebo nesnáze se stávají odrazem bezčasové Ideje a tato iluze přfjemně lichotí lidské ješitnosti.

Mýtus je jedna z pastí falešné objektivit, do nichž se nechá chytit i vážný duch. I tady jde opět o to nahradit prožitou zkušenost a jí požadovaný a svobodný úsudek strnulou modlou. Namísto skutečného vztahu k samostatně existující bytosti staví mýtus Ženy nehybnou kontemplaci přeludu. „Přelud! Zabít je, když je nelze uchvátit; anebo jim dát jistotu, poučít je, aby už ze sebe nedělaly klenoty, udělat z nich opravdu družky nám rovné, důvěrné přítelkyně, společnice na této zemi, jinak je oblékat, ustříhnout jim vlasy, všechno jim povědět...“ volá Laforgue. Muž by nic neztratil, kdyby přestal přestrojovat ženu v symbol, spíše naopak. Jsou-li sny kolektivní a řízené, jsou-li to klíšé, jsou proti živoucí skutečnosti velmi chudé a jednotvárné. Pro opravdového snílka, pro básníka je skutečnost daleko vydatnějším pramenem než pokřivené zázračno. Feudální dvořanství, galantní 19. století, to nejsou období, která by ženu upřímně ctíla a milovala: upřímný vztah k ní mělo například 18. století, kdy muži viděli v ženách své bližní. Tehdy se objevují ženy skutečně románové: stačí si přečíst *Nebezpečné známosti* (Les Liaisons dangereuses), *Červený a černý* (Le Rouge et le Noir), *Sbohem, armádo* (A Farewell to Arms), abychom si to uvědomili. Hrdinky Laclósovy, Stendhalovy, Hemingwayovy

nejsou nijak záhadné a nejsou proto méně jímavé. Uznat v ženě lidskou bytost neznamená ochudit mužskou zkušenost, která by nic neztratila na rozmanitosti, bohatství a intenzitě, kdyby vyšla ze své subjektivní. Zavrhnout mýty neznamená zničit dramatické vztahy mezi pohlavími, neznamená to popřít významy, které se muži opravdu objevují prostřednictvím ženské skutečnosti; neznamená to potlačit poezii, lásku, dobrodružství, štěstí a sen: znamená to jen požadovat, aby jednání, city a vášně byly založeny na pravdě.³²

„Žena je na vyměření. Kde jsou ženy? Dnešní ženy už nejsou ženy“ — viděli jsme, jaký je smysl těchto tajuplných sloganů. V očích mužů — i celé legie žen, které se dívají jejími očima — nestačí mít tělo ženy ani vzít na sebe čistě ženský úděl milenky či matky, aby žena byla „pravou ženou“, vždyť prostřednictvím sexuality a mateřstvím může se subjekt hlásit o svou samostatnost; „pravá žena“ je ta, která sama sebe pochopí jako tu Druhou. Dvojakost v postoji dnešních mužů vyvolává u ženy bolestnou rozpolcenost; muži do značné míry uznávají, že žena je jim podobná, že je jim rovna, a přece dosud požadují, aby zůstala nepodstatnou. S tímto dvojitým údělem se žena nemůže vyrovnat; váhá mezi jedním a druhým, není doopravdy smířena s žádným z nich a z toho plyne u ní nedostatek rovnováhy. U muže není mezi veřejným a soukromým životem žádná propast. Čím více utvrzuje svou vládu nad světem činností a prací, tím se zdá mužnější; lidské a vitální hodnoty v něm splývají. Avšak u ženy jsou její osobní úspěchy v rozporu s jejím ženským, protože na „pravé ženě“ se požaduje, aby byla objektem, aby byla ta Druhá. Je docela možné, že se v tomto směru mužská citlivost i sama sexualita mění. Už se zrodila nová estetika. Móda plochých hrudí a hubených boků — ženy eféba — netrvala dlouho, avšak návrat ke kyprému ideálu minulých století se dosud neprojevil. Žádá se, aby ženské

³² Laforgue také o ženě říká: „Poněvadž jsme ji ponechali v otroctví, v lenosti, poněvadž jsme ji nedali jiné zaměstnání a jinou zbraň než její pohlaví, hypertrofovala a stala se ženským... je na světě pro nás. Dobrá! To všechno je falešné... Hráli jsme si s ní dosud jako s panenkou. Už to trvá příliš dlouho!“

tělo bylo plné, avšak s mírou, má být štíhlé a nezatižené tukem, svalnaté, pružné, pevné a má naznačovat transcendenci; namísto dřívější bělí skleníkové květiny se dává přednost tělu, které bylo vystaveno slunci a je ožehnuto jako dělníkova hrud. Ženský oblek se stal praktickým, nedělá však z ženy bytost bezpohlavní. Napopak, v krátkých sukničkách se uplatňují mnohem více než dříve lýtka i stehna. Práce nemusí ženu zbavovat erotické přitažlivosti. Chápat ženu jako společenskou bytost a zároveň jako tělesnou kořist, to může být dokonce dráždivé: na sérii nedávno vyšlých Peynetových kreseb³³ jsme viděli, jak mladý ženich opustil svou nevěstu, protože ho okouzila hezká úřednice, která měla provést svatební obřad. Možnost, že by žena vykonávala „mužskou službu“ a zároveň byla i žádoucí, byla dlouho předmětem většinou dost obhroublých vtípů; ale pohoršení a posměch se pomalu vytratily a zdá se, že se rodí nová forma erotismu: snad zplodí zase nové mýty.

Jisté je, že je dnes pro ženu velmi těžké zaujmout postavení svébytného jedince a naplňovat přitom svůj ženský úděl; zde je pramen těch neobratností a nesnází, které způsobují, že se o ženách někdy mluví jako o „ztraceném pohlaví“. Bezpochyby je mnohem pohodlnější snášet slepé otroctví než usilovat o osvobození: mrtví jsou také lépe smířeni se zemí než živí. Rozhodně však už návrat k minulosti není možný a není ani žádoucí. Musíme tedy doufat, že i muži dokážou ze své strany přijmout bez rezervy situaci, která se ponenáhlu vytváří; teprve potom bude žena schopna žít bez rozpolcenosti. A potom se snad také splní přání Laforgueovo: „Ó, děvčata, kdypak budete našimi bratry, našimi důvěrnými bratříčky, bez jakékoli postranní myšlenky na vykořisťování? Kdy si opravdu upřímně podáme ruce?“ Pak teprve „Meluzína, už zbavená tíže osudovosti, kterou na ni uvalil muž, Meluzína osvobozená...“ konečně dostane „svou lidskou základnu“³⁴. Plně lidskou bytostí se stane teprve, „až bude zlomena její nekonečná poroba, až bude žít pro sebe a sebou, až jí muž — až dosud nepřátelský — dá konečně svobodu“.³⁵

³³ V listopadu 1948.

³⁴ Breton, *Arcane 17*.

³⁵ Rimbaud, *Dopts P. Demenyemu 15. května 1872*.